

Солун 1925
Чылдын
август 31-де
үнүп эгелээн

ШЫН

№ 12 (1984)

1993 чылдын январь 21, четверг

Солунга ат салган шагы 21.05.
Сагар өртөз 4 рубль.

КЫШТАГЛАШКЫН: бөгүнгү байдал

КАДЫР ДАГЛАР ЧАНЫНДА

Улут-Хем районда «Эдин-Хем» совхозта Демир-Суг атыгы малчыларын кооперативке баа оруу дыйларга гымчы деп көстүрүп чыгар. Оң удуруткучу зоотехник бригадир Тыва Республиканын улус депутаты Көк-оол Түлүшев атыгы Демир-Суг атыгынын берил чор.

Чүгүле ангор өшкүлөрүн өстүрүп улангышынын ажал-агында мал чени бо чылын өзөш болган ол чыгаалам. Одарларда хар чылына дүшкөн. Бир эвес берген дээр болса, ол-бо ажыл-тайлардан ситенип, тараз салыны салып аларын дугурук турар.

Баштайгы чылдарда бо советка дөргөн ажыг малын колдан турган. Чоорту жөзүлдө болган. Ам олардын саны 30 эткен. Бича көшө малдын кышталарга мал ченирин чедер, дуулаар. Кадыр-берт оруктарын дагыраа малдын алдарын амырал байдалы амдылында эки. Малга темпер четпир. Ол ырак чөрдө ажал-агынын хөй хөй электерин чыры-биле хандыртыган. Телевизордан дамчыдыларын көрүп, кадарчылар таарымчалыг байдалдарда курттап, ажылдап туралар.

Малдын кооператив удуруткучу бо зоотехник бригадизинде беш кышталга электери чыры ам-даа киритилген. Көк-оол Түлүшев ол дөш сөгүшүрүп чоорту. Кышталарга углай чыгарып кадал, электери чырып кирерине бир мылдон ажыг түнүп акша херек. Ол хире хөй түнүп ажал-агы кайнын тыварыл? Совхоз ангорлар дугурун чамдынын улуг өртөзө чедирин алыр дөш ам-даа шыгжашынан. Малга бээр ченирин салып азырынга база акша херек-ле болган.

Кышталарын эрбир оруктуу айы-биле бир дугаарында Садар Григорьевич Чыдаан-оолун кышталда ажал-ишти согуруган бис. Олар кажадан өшкүлөрүн

амяктарын бирээл. Шээр малды канчаар чөмгөрерин, азыраарын, дагыраа оларда дымры ол кончү эки билер. Көдээ ажал-агы эртемниг, зоотехник кижидир.

Никита Монгуш дагыраа өшкүлөрүн шуудалып удурун бар чор. Кадыр хөйүрүн ол. Узу, шырак эр каш удуу кулажылай кышталарга-лар, мал одары чырынып кел-вор ыкшап. Эртенги шакарда Никитанын арас шил-чилдин экерген мен.

— Малчынаан соода, түндүг болур ужурут бис. Чүске онааштыр санажыр бис. Чүстөн өзөш эвес айна-ым алгаш, оюугураа бодан турар мен—деп, ол чыгаалам иши. Оң соода: «Сөгүлэ эвес, керген ыкша—деп чыгазын ылазылар, допалмагал.

Ол ында дээрге, оларын эртен чыдагы түндөлдөргөн сактып келдим. Кадыр-берге, чуттуг иш болган хирезинде олар чүс өшкүгө онааштыр 89 айнагы менди өстүрөнер.

Кажазын чанындан мрп бар чор бис. Сарратзан ситенип шыназыг чагай чыдып тымн каап, ажалылар чыдык өшкүлөргө чени каап берип туралар. Хоочун малын Садар Григорьевич ажылын кылып чорун турган, чыгаалам каап тур.

— Ал-боттарымыс кыраан. Ам улуг иделег аныктарда деп бодар мен. Бичангааш бо урутардымыс малчынаан иделег улуг. Бистин иделегини шыназылар-ла деп. Мал кадыр, ажал деп түвэ элзэ-не берге чүс болур ийин. Улут-Хем кидымыда шынааны ситенип кезип алган бис. Оң топш, хире. Анаа кескен ситеништи хөй кезип турган дөш суу алаш барган. Ам халап эвес болза, малга бээр ченин моон-даа хөй болур турган. Советтан ам немей-алыр бис.

Ажыл-агы-биле малды баш санын өстүрөрүн, бедик продукция алдыртын керезин чаган. Эртен чылын

көзөргө ажылдаш, шапала кыдыр олар он тос алайын алган. Башкыда-даа, кажадаларда-даа чырык чок, ооуу-ла багай. Бичала-даа хоочу кончүг дөш малын, дугураага, ажыл-агынын малын бар чөрдөн бээрер мотору сада шаап алган. Ону кезээ ажылдагыларга, кыштал чыры бээр. Өшкүлөрү апрельде төрүп эгелээр. Бичан чырык ылап-ла херек.

Бо малын алаштын ажылынын улугу Демир-Сугун кышталарымыс чырыкты кышталар Тыванын Чазаандан даяк, олзу боттаандыраан чыгуулап ордулар. Ону бод-ада беш кышталга кирер.

Сая ГЭС-тин суугу, чөрия ажылга турар дөш төлөп турар акшаныдан берге чүс дөш бодары илерелди, бригадир Көк-оол Демир-оол чыгаалам киржи каапты. Малчыларнын бажыныга кирип кээрге, оларын амырал-чудталгазы шырак байдалдыг. Чоокта чаа бир авто-лапка келген. Шоодай даганни, чыгыны, оң өске-даа чөмөр аймак өрөтүп турар. Тоску класта өрөтүп турар кызыг сапоз салып аларын чыгаалап орлар. Чүсүр саваар, кымыр лаалар чыгуу херек. Кызым кедер чыгып хөй идиет чоруда болзо—

Демир-Сугун бо кадарчыларнын хууда мал-маганын элзэ өскөн. Олар үжө ажыг иштелг. Чүс хире хөй, өшкү-лү. Совхозтуу удуруткучу малчыларнын ажына, амдыг-алымын чыгуула сагып салып, шымынымыс элзэ өстүрүштү деп бир өөрүшкүлү сөстү чыгаалам кааптылар. Бичала-да-да ол элзэ болган. Шоодай даганнар, чырылгер, кру-палар алдыга, хептер алы-кескен акшыда четпес болган. Рынок харазааларынын берге байдалга чыгып келгени ол-ла болгай.

ЧУРУКА: (он талаан) Садар Чыдаан-оол күдээни Никита Монгуш-биле.

Октемч ОНДАРНЫН сөзү, фотозу.

Медээлер

ХУРАГАННАР НЕМЕЖИП ТУРАР

Барын-Хемчик районда Хемчик атыгы арат болгаш кооператив бугурулга катгыжымынын «Малчы» кооперативинде нитиз-биле 3472 хөй бар.

Амгы хүнерде олардан 713 хөй оолданып. Хөйжүлөр 707 хураганын онча-менди өстүрүп дооруктуруп турар. Кадырчылар Минич Сава, Вера Доука оларын колданып чүс ажыг хөй оолдан. Оларнын хураганлары онча-менди. Ол ыкшап Владимир Ооржактин, Оңуу Савагы хөй база төрүп эгелээ.

Малдын чаш төлүп сакмалчылар чыдыр чок дооруктуруп турар. Малчыларда мал чени, сүт бар. Кадырчыларын автосадыгы доктаамал эргет, чыгуу херекелдин элзэ-чөс бараныр-биле хандыгып турар. Хөйжү колданыр да чаш хураганнар хууну-не-немежип турар.

Хою-оол МОНГУШ.

ӨӨРЕДИРИ ЧУГУЛА

Шаандан бээр бистин өбдө-дерис боттарынын куужу-биле мал-маганын азырал өстүрүп ол чооран. Сөөлү чыдаарга, малынга талап-шын малчыларда, ону-мону кылар, илчар-мынчар ажылдар деп турган, хамык чүеин хооруларга, сапараткан болгай.

Ам чүртүстүтүн экономика-зы рынокко шилтип берген. Билыг болгонда, малдын кижиге бодууну хуузууда ма-гайындын элзиди, дүгү, сүдү кыдыр өртөккө сактып-саваарын боду билер апар.

Өөр районун малчынын кооперативтерге кирерген. Олар ам ол чаа структура-дык негелдизин бугураа ажыл-дап киряккен. Бичала-даа оң эки түнделер болуру ам чүсө малчыларнын боттарында хамарыжар. Ам, шапала-ла, кижиге бугуруу-кес-хоолаа кестүр үчүн кел-геси бо. Амгы рынок хараза-аларымыс-нарын, берге байдалдарын малчылар кайнып эки билдер йик. Оларын өөрдир, тайылбыр кылар үс ам тургустуну келген.

Бистин республикамыс эконо-миканын бир чугула бугура-разы кедээ ажал-агы бол-гызда, рынок дугайында билдирген малчыларга хандыр тайылбырлары чыгуула апар-ган.

Найгы-оол ДАМДЫН.
«Ак-Чыраа» совхоз.

Тыва Республиканын Президентин Ш. Д. Ооржак январь 19-та Кызыл хоорайны иштик херектер кил-диктин 1992 чылда ажыл-чорудугазынын түнделерин үндүргөн хураалыга кирешкен.

Анаа хамарышкан иделек-ти үч кадыктын иделектиги В. П. Хоумтов кылган. Россияга болгаш Тывага экономикалык кризистин чидегелин, өртөккө өзүлдөшүнүн хуу келген тудуу дүшкүрүг, нитиз-деп нитиз сапаратын хандыгы таваржып турган эртен чыда-ды харазынын ажал-бугу кем-херек үзүлдөшүнүн калчалыг үзүлдөн алган. Оң иштинде аар кем-херек үзүлдөшүнүн — өлүрүшкүн, күштөшкүн, үптөшкүн, шитини болган хууда кижигерин өмү-хөргөзүн оор-лар чоруктар иперээни. Бор-та удур Демисела хоорайнын иштик херектер килдин чоорукту иделек-ти, муруну 1990-91 чылдарында демисел-ти бодураа, 1992 чылда кем-херек үзүлдөшүнүн өй-шанаа илердин тывар чооруктарын өлүрүлгөргө а-дуула болуп турар. Чыжек кылдыр, 1992 чылда чыгыс-

да Кызыл хоорайга 4700 хөй кызыл-бугу кем-херек үзүлдөшүнүн болган. Оларнын иштинде чүгө 700 хөй электерин иделектиги бодуулан. Бичан кээрге, 4000 хөй херектерин иделектиги долу тодараттын иделектигинин. Бо чыжектерге Президент доктап иштик херектер кил-диктин чөрдөи конулодун, Чазактын талаанын анаа материал-техниктиг дуулаам чыны көргүтүп келсе-да, кем-херек үзүлдөшүнүн иделектигинин дам кудулап бар чыдарыга хамарышкан дувурелди иштелген.

Ол-ла хуу Ш. Д. Ооржак Каз-Хем районун «Елсөй» совхозуну сүт-баран фер-мазын ажал-агы-биле та-лаа кыдырларга, бича-лаа кыдырларга, тывар эртенги ситеништери-биле ажык чыгып кытыган.

Михаил ДУЮНГАР.

ПАРЛАЛА АРЫННАРЫНДАН

МААДЫЛАРГА ЧИНГЕДЕЛЕР

МОСКВА. (РОСИТА-СЭТА-нын көрү). Россия Федерациянын парламента «Совет Эвилелин маадырларынын, Россия Федерациянын маадырларын болган Ал-дар өрленип бугу элзичи-леринин стагууныг (Элзичи-нин) дугайында Хөйжүлү ийини номчула-биле хуулап алган.

Ол документте Маадыр-ларын күрүнени болган чо-чуну мурунга өзөргөй ачы-хавыялын хуулап көөр, илдыг болгонда оларга чам-дык эргелерин болгаш чингел-делерин бээр деп айткан. Оларнын аразында — оларга пенсияларын бугу хөйжүлү-лерин өстүрүп азыл-бугу үндү-рүгөр түздөргөндө хостат-тыр, эмгекте, санаторий-ку-рорт, протез сапарынын болгаш эм хандыраалыгын-ниг таламы-биле чингелделер, нитинин транспортунга хала-

чорууру болгаш хоорайлар аразын чылда бир катап демир-орук, агаар база хем транспортунга халаа чорууру көрдүнгөн.

Маадырлар коммунал төлө-вирлеринин бугу хөйжүлү-лерин хостаткан, чурттап ту-рары оран-савазын, а ол ык-ша хуула бажым туду алы-рынга чөри, хоорайларга ла-ча участогу кылдыр 10 сотка, көдээ чөрдөгү 30 сотка чөриг халаа алыр өргөдиг.

Ол хообулу бугула маа-дырларын шөриг бугу-биле хуу-дурал, халаа орнукудулар, фод-дериди бодиктеги кудалык, биле хөйжүлү азынга турас-калдык тургалар. Маадырнын өлөни товарында кайдык-ты (ашына) болган 18 хөй жедир тургаларына хууламыс төлөвирини эл адалык дем-чөзүлгөн 20 даяк хөйжүлү-лиге эл чыгып, удуамы дуулаамчыл хөйжүлү.

ЧЕРЖЕ ЗЭП КӨЗРИНГЕ БЕЛЕКНИП ТУРАР

УЖУДУШКУН БАШКАР ТӨП. (РОСИТА-СЭТА). «Мир» комплексте кыска ужудушкуну уламчылап чы-руулу турар космонавтылар Анатолий Соловьев биле Сер-гей Андер оларын солуз чөдө бээр ол үшкү эскелдиниң эл-зичи уткуп алырынга белеткенип эгелээ. Орбитада ужудушкунда барык чартык чыл болган космонавтылар дериг-херекелдерин, эртем аппаратураларын өске-даа иштиги тургузуларынын хы-

надазын эртен каш хөйжү-ларда кылып чооруккан.

Эртем программанын шу-гуму-биле геофизиктиг, астро-номиктиг болган хөйжүлү-дери уламчылап чыгуула турар. Чурттап азынга «Рентген» деп программанын шугу-мын биле элзичи сактырып кылан. Парус деп сактырар бөшкөндө ренгтен херекел-дериг алырларга углай орбита обсерваториянын телескоп-тарын углай, ону тырттырган.

КҮРҮНДЕД ДЕТКИМЧЕ ХЕРЕК

МОСКВА. (РОСИТА-СЭТА). Россия Федерациянын өзөш санын улустарына күрүнени таламында тускай көрдүнгөн дууза, деткимче негеттин турар. Ол дугайын Россиянын националдар таламы-биле күр-үнө комитетин дагырамын оракалчы Владимир Серяков парламент сессиясында чүсө чыгуулаш, сагындаган. КНО-нун бо 1993 чылды ма-ганын улустарын чылы кыл-дарырларын биле холбоштар Россиянын Чазактын ан чо-рууду турар хемчелеринин дугайын ол чыгаалам. Оң диктиканы-биле алдырга,

өзөш санын улустарын күр-үнө-эрге-хообулу база эконо-миктиг деткиренин комплекс-тиг пайы ажылдап кылдын-ган. Россияда амгы үдөш 34 үндөш улустарын төлөзү-челери чурттап турар, олар-нын нитиз саны 1,2 миллион кижиге. Ол-ла сессия хураалына Евлакия Гаер чүсө чыгуулаш, даштык чурттарын улустери биле өзөш санын үндөш улустарга резервациялар тур-гудура дугайында бодулар бу-руу шөккөн. Чүсө дээрге илдыг резервацияларын тургузуру дээрге үндөш улустарын өрүс болгаш өске-даа улустар-дан аныгаламы ол болур ийин.

БИЛИП ТУРГАШ-ЛА...

Бисти долгандыр турар ху-реэлениске боттарымыс чы-дырлар турар хорамыс кан-чаар-даа ажык улуг. Чаа хоорай, суурлар тууду, электи шугуларын шөм дөш мун-мун гектар чөрдөшүнүн ылаш-лажын кезип, казымал байлаан ушта кызып ан тур-рар бис. Бир чүеин кылып тургалар, боттарымыс бенин эки эскербин, чуртка он ка-дыкшылыга сая-сая акшыны когаралын чедирин турар болур бис ийин.

Чыгыс суурун кыдымы да кемин содагы таламы өрнөккө мурунда чылдарда чыжыраа дык үнү турган. Сөөлү ийи-үн чылдарын дугурунда кижилерин кам-хайра чок төтөтөп, си ба-зын орттедил келгенин түн-вельде ылды бар вогаан үнүштерин хөй кезин узуу-каатыган. Олар-биле калы доуураа сыгытыр, теректер, хандынар база когаран. Чайгар үнө бо бугу өрга-арыгы, он кат-чинини кат-тал өстүрүп, тургалары ам-барык бодуамас. Чер буру-зүндө үмөш турар эм үнү-штер-чыжыраанын, чоурамыс бодан кээрге, хараадычы конук.

Бо хамык чүлөлдөрү көрүп, билеп турган, дара өжө-гөр ылаа дээр чооругу хөй-дүр. Улустар ылаан болма- деп чүеин билеп тургалар, өшкү, хөй арта-арыгы ам-откылар, чаш теректер, хандынар бугураарын чурттап турар.

Кара-Базылы деп черде шөштерин тоорун алыр дөш

МАЛ АЖЫЛЫ: саннар, фактыларда

Эрткен чылдын түншелери

ЭТ БУДУРЕНИ. Чөш. Хемчик районун ажыл-агыларын нитиз-биле 5378 центнер эрт бугураган. Ол дээрге нитиз бугураа чогуру хем-чөлдөп чартымчалыг өзөжидир. Чамдык ажыл-агыларын бо таламы-биле көргүзү-дери мыршай харыкчок бол-гулаан. «Хорум-Даг» колхоз эрт бугураанын чыл планын 29, «Тыва» бугураа катгыжымын—292, «Чыраа-Ба-жа» коллективтиг бугураа—33,6 хуу күстөккен. Оң мурундагы чыгыс дөшөөргө, эрт бугураагына районга 7,9 хуу кызыраган.

СУТ БУДУРЕНИ. Ра-йонун колхоз, совхозтары эртен чылы 24000 центнер сүт бугураган 71,3 хуу кылдыр боттадырган. «Чы-раа-Бажы» коллективтиг бугураа, «Тыва» бугураага катгыжымынын сүт сазырынын чыл аламын ажыг кү-сеткен. Артык ажал-агы-ларын бо таламы-биле көрү-дүргө элзэ кудулай берген. Бичангааш кодуула-да кара-жа-когаралдыг ажылдаган. Бир илестен-не саап алыр сүтүн хөмчөлөп оң мурунда да чылга денээрге, 11,5 хуу элзээган.

ЧАШ МАЛ КАМАЛАНЫ. Бо районга эртен чылын 1331 быза, 14210 хураган, 313 хаван огулу төртүтүнгөн. Бо саннар оң мурундагы чылдындын өзөш. Чөжө, район 392 бызаны, 5141 анай, хураганын, 124 хаван огулу чедир албайн барган. Чаш малды камгалып алдырнын көргүзүлгөри база пат: чүс илестен-не 60 быза, чүс хөй, өшкүлө-не 54 анай, хураган ачыккан Ону 1991 чыл-биле денээрге быза менди алдыр 11, анай, хураган камгала-ныр 18 бажы кудулаан.

ХУУЖУДУЛГА:

ооң салдары

Мен бо кмска чүүлүгө хуу жудуулаанын эки болгаш чүсө таламын хаб бажырып турар чөрдөшүнүн илестелер көргүзүр бо-даш, мону бичап олу-рары оң, Шына-ла, хаб бажырып турар чөрдөшүнүн бурууна сонда бистин республикага хаб бажы-рынын кым харызаалары билдинмес аларын. Муңу ажылдап турган республиканын «Тыва хаб-бас-тыр» деңсакор-буурулу катгыжымынын дүшкөн. Оң ортуна күрүнө бугураанын «Тыва хаб-бас-тыр» фирму тургустунган. Ону улус депутаттарынын Кызыл хоорай Совети ба-дылаан.

Эде тургустунган «Тыва хаб-бас-тыр» фирму боду хуу өнүгүрү болу берген бо-лаш хаб заводтарынан а-ныгаламы берген. Чазаанын, Бай-Хаактын хаб заводтары ашкын таварышты саргы-лажында киржип турар. Кыздыган, Ак-Доуартын баа Тураанын хаб заводтары акционер нитизделер кылдыр эле тургустунган. Тыва Республиканын Күрүнө өнчү-төрөгөнин эргелеп баш-карар комитет оларын тургустуу болуп турар. Мылчан келгерт, республика да хаб бажырып турар заводтары чыгыс аыл уду-рты башкарар, оларын экономикалык хөжүлдөшүнө сагып салып, хайгаарал-ка-рактар эргелеп чок болу бер-ген.

Бо бугурун түнелдинде хаб бажырып турар бугураа-ларын дериг-херекелдер-биле хандыраар, чаа технология шиндээдин ала, оларын ажылдагыла кирер, ол чө-рдөшүнүн эде деридизин чо-руула ажыларын моон соогаар кым кылдыр ужурутуу деп айтырып база тургустунуп келер. Борта мындыг бар чыккычты киряп болур мен. Чадаанын хаб заводдуну

тиниг бугураалары болган «Хорум-Даг» катгыжа мыйсы-тыг бода малдын, «Искрага», «Шемиге», «Чингирлэнгге», «Хорум-Дагга» болгач «Чы-раа» совхоза хөй, өшкүнүн хөмчөмөз хөй болган.

ТҮННӨЛ. Устүндө сак-чу-райлардан алгаш көөрге, Чөш-Хемчик районга мал ба-жыг өстүрү, оң продуктү-лүг чоруун бедирер таламы-биле көсүкү ажыл кылдын-маан-дыр. Бода база шээр малдын баш саны чыл саным-да кызырып кел чыдар. Бичангааш районун кол оорула кирип алыр адыр— мал ажылы сапалыг байдал-да-ыр дээрэн билдине берди.

Районун ажыл-агыларын чыл санында мал чени белет-кенин аламын хууспетес апарганы шуут чыныч бол-ган. Мал ажылын тускай эртемгерлер зооветеринар-лыг хемчегерин чогуру не-гелдизин дүштүрүп тургустуна-ны. Яны-бугу мал азыралыгы удуру профилактика ажыларын ала-хайгааразынынын агы-мынче кирген. Бода болгаш шээр малдын чыгуулазын шик-на чок чоруулу турарында «Шемиге», «Хорум-Даг» дөш, өске-даа ажыл-агыларда маалым чыдаар ам-даа бар. Даанган ажылында ээр-харымсалга чок улус малын, бир арамында эвези эвес. Чамдык малчынар бугу-де херек чүлүдү ажал-агы хандырып, олар экеп берзин дээр азыралдык хөдөнд ам-даа уштуган. Малчылар-нын амырал-чурттаанын таарымчалыг байдаларын тургузар дөш районун, ажыл-агыларын удуруткучу-ларын кылып чоордуар ужурулу ажылдары ам-даа хөй.

Ажыл-агыларын уду-руткучулары, мал ажылынын тускай эртемгерлерин ил-дэ-ла боттарынын албан чө-рдөшүнүн машина-биле чыгыс-ла хуу малчынарга көстүп кааш, бар-чөк экин үдээр-ге, буттүмөс негелделер кы-ларынга өйлөшкөн. Ажыл-а-гыл бугурунда чыгыс бар, а ол хирезинде элтар мурун

Мерген-Херал МОНГУШ.
«Ленинчи орук» согуунык көрр.

«Тыва хаб-бас-тыр» фирму боду хуу өнүгүрү болу берген бо-лаш хаб заводтарынан а-ныгаламы берген. Чазаанын, Бай-Хаактын хаб заводтары ашкын таварышты саргы-лажында киржип турар. Кыздыган, Ак-Доуартын баа Тураанын хаб заводтары акционер нитизделер кылдыр эле тургустунган. Тыва Республиканын Күрүнө өнчү-төрөгөнин эргелеп баш-карар комитет оларын тургустуу болуп турар. Мылчан келгерт, республика да хаб бажырып турар заводтары чыгыс аыл уду-рты башкарар, оларын экономикалык хөжүлдөшүнө сагып салып, хайгаарал-ка-рактар эргелеп чок болу бер-ген.

Бо бугурун түнелдинде хаб бажырып турар бугураа-ларын дериг-херекелдер-биле хандыраар, чаа технология шиндээдин ала, оларын ажылдагыла кирер, ол чө-рдөшүнүн эде деридизин чо-руула ажыларын моон соогаар кым кылдыр ужурутуу деп айтырып база тургустунуп келер. Борта мындыг бар чыккычты киряп болур мен. Чадаанын хаб заводдуну

Сарыг-оол КЫЗЫЛ-ОЛ. Күрүнө бугураанын «Тыва хаб-бас-тыр» фирманын кол нитиздери.

(Бо чүүлүнүн акшанын «Шыныгы» агар санынче шил-чирини АБТ.)

ЧЫЛДЫ БАГАЙ ЭВЕС ДООСКАН

«Тыва хаммагы тууг» трес-тин участотарынын аразын-дан Бай-Тайгада бот-оруга-чаргалыгы туугу участогу (началыны В. Байдо) эртен чылды багай эвес күш-ажыл-чык көргүзүлгөргө дооскан.

Амгы үдө оң туугду кел-түрүтүрүтүп бажырынын ажыл-дага кирерин. А бо хүнерде аныктар чурттаар 27 орун-дун өбөшкенин 27 орун доозу ону феррал айын эгезинде дугураа элзэ шылы-нын ажылдан турар. Оң а-гыда районун чурттагы-коммунал ажыл-агы эргеле-ди-биле кызы чаа базанын тууду кылып турар. Мыда бени машина турар гараж, ва-зынар мастерская, котельная, складтар болган контро бо чызын ажылаага кирер. Бо ажыларда хоочу туугураа-лар Маадыр-оол Содуунын, Александр Ак-Хөвөгү, Нико-лай Норбу-Самбуунун болгаш бригадалары багай эвес ажыл-дан турар.

Туугу участогуну уду-руттамыс ажылчылары бол-ган туугуларын ажыл-биле доктаамал хандыраа кез-гениден коллективте амгы үдө ортук хамык алаа 7 муң рублдан ажып турар.

Туугу участогуну началь-ныг Василий Байдо ажыл-дан аныктар үдө туугулар-биле доктаамал сумелжип, чыдык айтырларынын коллектив-биле дугурунуучу кызыгытай улаанырып ту-рар.

Кара-Базылы деп черде шөштерин тоорун алыр дөш

ЧЫЛДЫ БАГАЙ ЭВЕС ДООСКАН

«Тыва хаммагы тууг» трес-тин участотарынын аразын-дан Бай-Тайгада бот-оруга-чаргалыгы туугу участогу (началыны В. Байдо) эртен чылды багай эвес күш-ажыл-чык көргүзүлгөргө дооскан.

Амгы үдө оң туугду кел-түрүтүрүтүп бажырынын ажыл-дага кирерин. А бо хүнерде аныктар чурттаар 27 орун-дун өбөшкенин 27 орун доозу ону феррал айын эгезинде дугураа элзэ шылы-нын ажылдан турар. Оң а-гыда районун чурттагы-коммунал ажыл-агы эргеле-ди-биле кызы чаа базанын тууду кылып турар. Мыда бени машина турар гараж, ва-зынар мастерская, котельная, складтар болган контро бо чызын ажылаага кирер. Бо ажыларда хоочу туугураа-лар Маадыр-оол Содуунын, Александр Ак-Хөвөгү, Нико-лай Норбу-Самбуунун болгаш бригадалары багай эвес ажыл-дан турар.

Туугу участогуну уду-руттамыс ажылчылары бол-ган туугуларын ажыл-биле доктаамал хандыраа кез-гениден коллективте амгы үдө ортук хамык алаа 7 муң рублдан ажып турар.

Туугу участогуну началь-ныг Василий Байдо ажыл-дан аныктар үдө туугулар-биле доктаамал сумелжип, чыдык айтырларынын коллектив-биле дугурунуучу кызыгытай улаанырып ту-рар.

Кара-Базылы деп черде шөштерин тоорун алыр дөш

Чыраа-Бажылы деп черде шөштерин тоорун алыр дөш

БИЛИП ТУРГАШ-ЛА...

Бисти долгандыр турар ху-реэлениске боттарымыс чы-дырлар турар хорамыс кан-чаар-даа ажык улуг. Чаа хоорай, суурлар тууду, электи шугуларын шөм дөш мун-мун гектар чөрдөшүнүн ылаш-лажын кезип, казымал байлаан ушта кызып ан тур-рар бис. Бир чүеин кылып тургалар, боттарымыс бенин эки эскербин, чуртка он ка-дыкшылыга сая-сая акшыны когаралын чедирин турар болур бис ийин.

Чыгыс суурун кыдымы да кемин содагы таламы өрнөккө мурунда чылдарда чыжыраа дык үнү турган. Сөөлү ийи-үн чылдарын дугурунда кижилерин кам-хайра чок төтөтөп, си ба-зын орттедил келгенин түн-вельде ылды бар вогаан үнүштерин хөй кезин узуу-каатыган. Олар-биле калы доуураа сыгытыр, теректер, хандынар база когаран. Чайгар үнө бо бугу өрга-арыгы, он кат-чинини кат-тал өстүрүп, тургалары ам-барык бодуамас. Чер буру-зүндө үмөш турар эм үнү-штер-чыжыраанын, чоурамыс бодан кээрге, хараадычы конук.

Бо хамык чүлөлдөрү көрүп, билеп турган, дара өжө-гөр ылаа дээр чооругу хөй-дүр. Улустар ылаан болма- деп чүеин билеп тургалар, өшкү, хөй арта-арыгы ам-откылар, чаш теректер, хандынар бугураарын чурттап турар.

Кара-Базылы деп черде шөштерин тоорун алыр дөш

зөвөш санын улустарын күр-үнө-эрге-хообулу база эконо-миктиг деткиренин комплекс-тиг пайы ажылдап кылдын-ган. Россияда амгы үдөш 34 үндөш улустарын төлөзү-челери чурттап турар, олар-нын нитиз саны 1,2 миллион кижиге. Ол-ла сессия хураалына Евлакия Гаер чүсө чыгуулаш, даштык чурттарын улустери биле өзөш санын үндөш улустарга резерв

КАРАЧАЛ БЫШ БОЛУП АРТКАН

лар, чүдүгөсүлү кижилери теректи, хадымны, черле мичан калбак бүрүтү иштаткан «кам» деп билген холбоштырбаанында бир-ле тымызкы эскерин бардыр деп бодум хайтаар бидим.

Баштар — бойдустан төлү, каасталганы, быйлаа. Бурунгу тымалары үнүштер дугайында эртемни тускайлап өөрчөткөн-даа болза, иштаткан амьдыралчы арга-биле эки бикер чораннар. Хам-Дитты эскерин, анаа чүдүрү амыткамы чоңга амыткамы, ачы-дузалык болгон. Ботаника эртемчилерини бадикталы-биле денитүрүргөсү, дит бо-дуну мага-бот бидүжү-биле биознергияны өлбө-биле үндү-рүп, чагай салдарны чедирин чоруу. Биологиялык энергия болза, каракка көзүлбөс со-рунза халалык калдык-ла-бир керелдиг күш болур. Деязи-гүтүлүп чугаалаарга, Дитты-Ариг, Чоон-Диттыг, Кызыл-Диттыг, Диттыг-Хем даяа черелги географтыг аттарыл хонштарга чурттан чоран,

чоруур кижилерге, мыда дит-тар буяныг, калдыкмылдыг дузалык болганы иден.

Товт (тубет) медицинаци доктору В. Востоковтун иш-чилелерини шындоорго, ном-чуурга, иштатканы (иштатка-биле үнүштерин) биознергия-нын кижилерге ачы-дузга-лыны чугаалай турар. Диттыг-де денитерге, терек, хадым-чикежик калбак бүрүтү иштат-ка биознергия копкак.

Улуг-Хемнин, оон адырларм хеминин эриктери көр бол-за, теректер кой үненин эске-рер бис. Ыччала-даа оларын арызмына Хам-Терек турбаан. Чуге? Теректин бүрүчкөгү-терин чым алгаш, ижик аарыларын эмизер, этк ниян чидирин болур. Терек чагай чыгыр чуктук, оозу база эм шымарыг. Индиянын эртем-денеринин эскерген-биле алырга, терек болза кижини энергияны бодуче тырта бээр болгон. Чогуна-ла оюу бурнуу тывалар база эскерин чоран.

Теректи арыгларга сорунза, энергия өөшүн дие, часты-

рыг болбос. Терекке ишак бо-гар хундүзөр бис. Ындыг тургузе-ла, Хам-Терек Тыва-га турбаан, ол анаа карачал мыш бооп арткан.

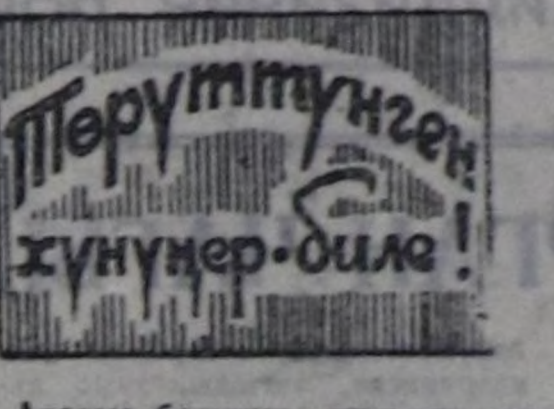
Кижини бүрүчкүгү сонугорго, көрүксээр, хундүзөр иштат-ка албай турар. Шажым — тоюну үнүүр деп стругелде кирип эгелээде бодуну чдүтүт ы-жымы тыр алган кижик калдык-шымарк, эки чурттаар, ажыл-даар, харин-даа чыгарар. Азы эскер чугаалаарга, хундүзөр Хам-Диттыг болза, буяныг-ла.

Оюншарын Ажыкый бээни хууда Хам-Диттыг, Оваалык чоран. Оон кайы хире бай-шырак, тоду-догаа чоранын билер бис. Ындыг эки үлөгери-ни эдерери күрөчкөн.

Оюн КОРОДА.
Чеди-Хал кожуу.
Хову-Аксы суур.

Бистил миак азымы Алек-сандра Менге-Тересана Оор-жак январь 22-ле 60 харлаар.

Азымы бодунун күн-ажылын Барыни-Хемник районун Ден-Терезин суурдан эгелээн.

Соолгу 2 чыдаа уруглары бистерини айымыс-биле Кы-зыл районун Элегес суурда чурттан олар. Амы үлөгү пенсияже үлө-даа, «Элегес» араг ажил-агыйында ажыл-дап, чоңга ачы-дузалым көр-гүзүп чоруур.

Ынак азымын, ачымын ачы-буяны-биле амьдыралга уагу түргелде көрбөн өзүп, өөренип, ажылдап чор бис.

Азымын 60 харшанын таварыштыр аас-эскипти, бы-

жыг калдыкмыл, ууун ке-зыни, бистия аравыска хей чыл чурттарын сеткиливс ханымдыан күзделяс.

Уругларынны ачым, оолдарм Дакар, Борис, Кирилл, Орлан, Мерген, Омак, Аас, уругларм Валентина, Алесина, кенээтери Чечен, Мама, Римма, Чечена, Лайла, күдээ-ни Дазар-оол, уругларынны уруглары шунту 16 киж, он-дуну оглуну 16 киж.

СОНУУРГАКТАРГА

НАЗЫН УЛГАТТЫРАР
Бир эвес 35 хардан эгелен дүдө 12 километрин чадаг-терелги эртин турар болуу-ру, назынанын 2,5 чыдаа удууш алдыр силер. Гарвард университетинин эртем ажил-дактары мындаг түнүндөй түндүгүн. Голландияда эр, хорөзөн удуу буртталганын чартык кезини чадаг-тер-ге кырынга эрттирип турар. Ынчанаш оларын назынны Британияны чурттакчыла-рынга көрдө. 2,5 чыл узу бооп турар.

12 ХОНУК ИШТИНДЕ
Долгандыр турар бойдуу дүрөлдөдүн дүрөдүнчи айты-рыгларын шикитерин чуга-дажыры-биле Рио-де-Жанейро доорайга «Чер» деп аттыг ужуражылтам 12 хонук иш-

тинде эрттирген. Ол 12 хо-нуктур иштинде 600-тен 900 чедир дриг амытанарын болгон үнүштерин хевирлери-чкенен, 197256 гектар тарыл-ка шөлү хоозураан, черия чурттакчы чоунуна саны 3,3 миллион кижик чедир эскен, 534000 гектар шым, тропик-тик арга-арыгым кезип, чок кылган.

10 КАПАТ ХӨЙ
Дүшкөн ССРЭ-нин 125 хоорайларында агарда хоралыг бүдүмелдер өй-чижөөнөн 10 капат хөй болбушаан, ол хоорайларда чурттан турар 40 миллион кижинин кадыни-га хора чедирин турар.

ЧЫДЫК-НА 500 МУН
Бустун дүшкөн ССР Эвиле-дин деизскеринде ажир

сугунак шымары кудулаан-дан чыдакчы-на 500 мун кижик өт аарымдан аарып турар.

40 ХУУЗУ
Хоорай чурттакчыларынын 40 хуузу экология таласы-биле багай шымарыг чер-лерде чурттан турар.

ЭН КУДУКУ КӨРГҮЗҮТ
Демир-орутун салдары-дан харленин хоорайларм Ноогискаиде, Элэктрогорскиде база Павлов Посадта (Москва область) кижик назынанын куюу 60 чыл быялы-ле ажыг. Ол дээрте делетейде эне-ке кудуку көргүзүт.

238 ЯДРОЛУТ ДЕРИГ-ХЕРЕКСЕЛ
Кольск чартык ортудулга Сонгу чуктук Шериг-Далай Флодунун шыгымжырларында 238 ядрулу дериг-херексе-лдер бар.

Юрий ХЕРТЕК.
«Гринпис в России» деп солуулан очудуруган.

ТЕННИС

Профессорвал теннисчилерин ассоциация-нын түнел маргылаазынга Калининград чурттуг спорту-ч Александр Волков америк теннисчи Малвиай Уолшан-тоину 7-6 сапта уткан. Ол маргылаазын шариял ажы-шыннын ишти түшү 182 мун доллар болган.

Чаа Зеландиянын Окленд хоорайыга болур финал оюн-наар Волков эжен ойнаар ужуражылтата киржиринте белеткенип турар.

16 харлыг америк спорту-чымс Дженнифер Капрати Австралиага эртен делетей маргылаазынга киршичкен, түнел оюнда Германияны тывээни 18 харлыг Аме Ху-берия 6:1 сапта уткан. Оюн чүтү 60 минута угурулузун.

Индонезияга эртен 300 мун доллар шариялаыг маргылаа-зыга америк спорту Майкл Чанг ол чуртуг чемпиону болгон. Анза «Президенттин кубугу» база тымыксы. Бо дээрте Чангнин Азия мар-гылаазынга баштайгы улуу чедийинди-дир. Ол түнел оюнда «делетейини 29 дугар ракетказы» немец теннисчи Карл-Уве Штебанды 6:1 сапта уткан. А Чанг болу «делетей-ини 6-ты ракетказы» болуп турар.

СПОРТЧУ МЕДЭЭЛЕР

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ. Россиянын эделетиг чемпиондыгын дээди лигазынга эртен каш оюнбар болган. Ыржи Булчекти Архангельскини «Водник» командазы Кири-тов «Родина» командазы 15:7-ге, Санкт-Петербурттун «Красная звезда» командазы Москванын дипломадулары 11:3 сапта түс-тузунда уткан. Красногорскинин «Зорький» болгон Сыктывкарини «Строитель» 6:1, Нижний Новгородтун «Спартак» — Свердловскинин «Спарк» 6:2 кылдыр ой-паан.

МЕДЭЭЛЕР

Чулдар чадаан алган. **ШЫДЫРАА.** Делетей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш гроссмейстерлер Ян Тимман-лиц (Нидерландтун) болгон Найджел Шорттун (Велико-британия) арындыа маргы-лаазын бешки салым ха-йым болуп доозулан.

Амьдылымда 3:2 сан-биле Шорт мурап турар. Дара-азында салгыда ол эх талаш ойнаар.

КОНЬКИ. Делетей кубугу дээш Австралияны Инсбрук хоорайында эртин турар мар-гылаазын 1000 метр дис-танциязынга Минскеден келген Игорь Желозовский эх дүргөн мааниде. Анза ол 1 минута 14,74 секундга уени чыргалган. Америк спорту ийги перде Ушкүтууде — Ангаскиада Виктор Чулпра 1000 метр дистанция-ныг чери эвезин америк конькижа Ден Джексон 500 метрин дистанцияныг тил-лен каан. Барнаудан Сергей Клевечин оон чүгө 0:22 се-кунда оозалган. Ушкүтууде — Желозовский.

ХААК СПОРТУ

Санкт-Петербуртта эртин тур-р эзелетиг чемпиондыктын хөрөкөл улус арындыа 15 километрин дистанцияныг Олга Данилова тилден. Эр-уузу арындыа 30 километ-рин дистанцияныг Салма-тин Петербурттан Игорь Бал-тин шымжарган.

ЭР КИЖИНИҢ ҮШ ЧО ВАА

Адам шаанда арызынын сымы, мийгези арга чарыкка, азырчулу то-чумазын каш-пай туртуларга эгт оова, чар оова кылдыр кыдып-кырып каар, сураа сумуда, алы ар-баанда алгай берген, алдарын ачык-ла чоран джир болгай. Мийгес үзүндө ои ийи адыр мийгестыг сымын ужураарга, мыдат салгытканын кедей-шес, кедей шарын азаан тур-ган, алып-ла түвө-деп, ачам көөрөп органын чаш шара шамалда дмчизан мен. Кедей-шес кедей шары дээрте ол үе-де тозан эгт долганит чепес докумчак ак өгүч чүдүрө бээр стылга шыкымак. Шары-биле көөжүп чоруур үеде зан.

Адам мени аднаарынга өөрдүр дээш аажок кызар, адыртыкэр кижик. Ыччала-ла мени чадагаанын турган, кедейи каар турдум. Ынчаар-ла дим-биле аниан-даа көр-бөш мен. Ажык-биле чуга-лаарга, ани танывас турдум. Бизин сөөкээр, бачыг артыр. Медей утам: «Дертти таары-шас кижик-биле аныавас сен» — деп, бир-ле кетип чыган. Оон ол чыгыш чандыр басыай, кадыкый тертип алган чоруур кижик мени.

Мен мени аднаарынга өөрдүр дээш аажок кызар, адыртыкэр кижик. Ыччала-ла мени чадагаанын турган, кедейи каар турдум. Ынчаар-ла дим-биле аниан-даа көр-бөш мен. Ажык-биле чуга-лаарга, ани танывас турдум. Бизин сөөкээр, бачыг артыр. Медей утам: «Дертти таары-шас кижик-биле аныавас сен» — деп, бир-ле кетип чыган. Оон ол чыгыш чандыр басыай, кадыкый тертип алган чоруур кижик мени.

Адам шаанда арызынын сымы, мийгези арга чарыкка, азырчулу то-чумазын каш-пай туртуларга эгт оова, чар оова кылдыр кыдып-кырып каар, сураа сумуда, алы ар-баанда алгай берген, алдарын ачык-ла чоран джир болгай. Мийгес үзүндө ои ийи адыр мийгестыг сымын ужураарга, мыдат салгытканын кедей-шес, кедей шарын азаан тур-ган, алып-ла түвө-деп, ачам көөрөп органын чаш шара шамалда дмчизан мен. Кедей-шес кедей шары дээрте ол үе-де тозан эгт долганит чепес докумчак ак өгүч чүдүрө бээр стылга шыкымак. Шары-биле көөжүп чоруур үеде зан.

ХӨӨКҮЙ СҮТТҮ

Новелла

Кожуну чагырганын ак бажыны. Оон баары шүтү-гөштө докаржынын ийи шү-түгөндө «Молоко» деп бижик-тиги мишкис сүт сазып тур-ду. Сонугорак чанымы-биле аныа чедер бердим. Эзелдеге улус көнүгүсүз, каш-ла кижик тур. Савалык болган болузма, сүтү савалык амысарым көн-чүг. Хир элден кагыккай бер-ген, бороммаар ак халат кет-кен угбай дөбүгүсү сүт кудуу турар арындыа оон сонугор-гал айтырдым:

— Салгыч силер беге? Хөй улус чыгыр чеге чеге сав-пайн турарын ол? Базар шөлүнде сүт кедир» дээш дыкка хөй улус куруг черде ооноурлап алган турар чоруу.

— Чок салгыч эвес, савыч мен. Бөгүн мези сүт сазар элдегиз чүвө — деп, савыч угай талмыралам. Чоо чоң-ла кынаан, чодая бээр эвес, мынап тургайлар эан. Чазак-чатырга колчут, хундү-лүг, эртим дегрларымсыка эр-тенги чагай сүтүнү үстүн амьдыр улус бис. Оларга баштай чедитип садар, а арктанын чоңга сартыктар чүвө-дир ийин, думамыз.

Ол арындыа ийи бичин уруг эдертеке, бияр холууда дөбүгү туткан, дааныгыштыг мур-ган-лаа келди. Сүт салгычкы олче көргөн, дынык кө-көндө:

— Сүт сазып амыр чери-лерден азып кедейлер шыкш, кырган. Базар шөлүнде ба-рынар чө.

— Оой давай! Ындыг беге? — дээш, кырган-лаа уругларын эдертекен, шөлүдү жомок мынар ирбээланып:

— Кырган кижини мычаар-га кымын боор» — аням.

— Кырган-анжени амыга халаян — деп, салгыч сөзү-чү улам шыкымакты. — Дарга-лары хундүленин, боду ооноур-ла өрөөнлөй! Ченук кижик ма-наа калчыл матылай.

Ооноурда турар даргажык ке-йригез кезек калды-кыстарыг бүдүр көрдүм. Олар менте удуур кымырмык көрүп, та коюула шоолары ол ийкек, сый-сыйт кылдыр каттырып-ты. Хейле боюну чыгырып, «кырып деп чүвенин кымын-чымын, кадай-кыстарын кат-кымын» деп хиринерип, улагу тыпып калдым.

Сымыг салгычкы савычын харымдарыга чарыкты боо бы-кыш шыгаан харым боо бык-каш, шаг дүштүм. «Чоо чок-чазак-чатырга турбас болгай, Эделетини ады» дээш болду, бис ак бажымычө буттарым

ШУЛУК

Кыдыраажындан

Шулуку кыдыраажындан
ЫНАК АВАЙ

(Эрелетип авам Самак Балчы-болоннини чырык адми-га тураскааттым).
Эеп өскөн авам сени сагынмас деп Эргим авай, оуу чере соглесем мен. Чүрөкчөм хостуг, дымшты үедеге Чүгө сени чоктап, салкып сога бээр-дир. Азымдан өске кийи хүндүлөш, Арай кандай оол боор деп болоайн көр. Өртөмөңдө мезгир эртим кижилерини өндүрүнү өндүрү сен, мыак авай. Кандык-ла-бир эки үлөс кылганымда, Каткы-хогуг өөрүшүмү терээнем, Каймын-на ийик бир-ле черден чедип келсем, Кара бажым сүйбөн турган шыкаш боор сен. Эки шагым, эки хүнүм үзүндө Эргеленин часымырынга ийик ийик мен. Шах ол өйдө Чаатымыс суу шыкаш Шаптал саарлым, чанын орто чедип көр сен. Салган-сырын тымызынны хойлап келер. Салганны чидир дээшиг арай бээрлер. Шүтүк ырым дриап үнүп, авам сени Чүстүк кылагаш, өртөмөңдө ужуралар. Мунурага таварышмас кижик турбас, Мунурада бээр ушериш бас таурар. Улуг-хойнуу ажыдыпкыш, куспактан деп Ужул келген, часымын каап турганым сен. Шах ол өйдө хаймындырган сүтүгү шайык Салгыч хандыр аарган ийин органым мен. Девин чаа-ла өөкүп орган мунагалды Грелденческ апарганым боор сен, авай. Авам-теңтү эгелтип калаш дөмөй-ле сен. Тарадык жога бастып чоруур-лур сен. Тарадык сени, чаатымыс сен, мыак авай. Шүтүк бижир кижик мен дээш, тыва сөзүм, Шүтүр, шилпик хичкенетипи шаг-ла чор мен. Сени мактар чараш сөстөр тымылба-тыр, Сеткиленин үзелени ол боор ол, авай. Чечен сөстөр эжемжөк боо, ийи-ле сөстү Сеткам чок катал-катал ааар чүвү. Авам, отуу-чаныг чүрөк болгон болган, Аас-кежи өртөмөңдө чор боор, авай.

Кара-оол НАТПИЯ-ООЛ.

ТАРАА САДЫП ТУР

«Өк» совхозу ажил-агыйлар-га, организациаларга тараа садып тур-Өртөз дугур-жулга ёзугар.

Тыва Республиканын Иштики херектер министрствозу болган ИХМ-нин Хоочуннар чөгулөдө 1993 чылдын январь 18-те Ада-чурттуг Улуг дайымынны база иштики херектер органдарынны хоозуну, иштики албанын халалгада майору

Василий Корневич
КОНОНЕНКОНУЦ

72 харлап чораш мезгилни дынатыпшаан, мөңзөн кижини төрелеринде болгон ноок кижилерине ханы кажыг-далды илергейлеп тур.

Кызыл хоорайнын улус өөрдөйгө кылдын, ийи дугар ор-думак школарын болгон республиканын халдыртыг аары-дар эмилегезини коллективтери

Мамай-оол Каштык-ооловчи
ОЮНУЦ

1993 чылдын январь 19-та аар аараан мөңзөнни дынатып-шаан, мөңзөн кижини дөрүл-төрөлинге, чок кижилеринге ханы кажымыдалды илергейлеп тур.

АГАР САНЫ: «Тыва союбанк» № 363505.

Солун Россия Федерациязын Паралага болган медээ-лер министрствозунун чымыла аарааларын, медээлерин чөстү чоруу камгалаар талазы-биле Тывага хайгарал чө-пине бүрүткөнген

Бүрүткөнгөн дугары — Т-00007

Солунда парлаттыган материалдарын авторларынын болууларын өрөлөшүнү чүрүжү-биле түшөйлей барып болуур Абыттынны фактылары, санлары болган өске-дөө дындаларын өзүн авторлар бооттары харысылгалыг.

Чыгыр. № 12.

Кымыл хоорай Красноармейская 100. Индекс 667000.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базар (харысала-гыг секретары), А. С. Дембраз (пол редакторуну оралак-чызы), В. М. Сат К. К. Сат (кол редакторуну оралакчызы), Н. С. Эржен.

РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ:
Кол редактор — 3-43-34; келген кижилер күзөп алдыр чөр — 3-34-26; кол редакторуну оралакчылары — 3-33-91; — 3-34-17; харысалагыг секретары — 3-34-92; оралакчызы — 3-45-93.

Солун өсөлдө 6 капат тывр. Хемчээла 2 паралага амазы, Тиражи 22.550

КИЛИДИСТЕР — улус апулаттарынын Советтери «инти-лед»-олаттыг болган союла агымгылар — 3-34-19; — 3-34-98; улустур — 3-34-43; 3-36-73; «ажа» амыл-агыл — 3-41-16; культура болган үтө өөрчөгөнгө — 3-39-15; медеа; тер болган спорт — 3-36-82; — 3-34-67; мулга — 3-34-39; — 3-34-93; чага — 3-39-03; корреспондэр — 3-41-23; инаурчулар — 2-27-41; солун кезибен барганда — 2-32-75; 5-халгары — 3-37-11.

Аншар, боолар ачы-дөр мен деп ыры аксымага билип эчтелеш апарган. Тайганын чараш анжары тайбын-ла чор-зунам!

Өлөт ЧИНИТИ.

Солун Россия Федерациязын Паралага болган медээ-лер министрствозунун чымыла аарааларын, медээлерин чөстү чоруу камгалаар талазы-биле Тывага хайгарал чө-пине бүрүткөнгөн

Бүрүткөнгөн дугары — Т-00007

Солунда парлаттыган материалдарын авторларынын болууларын өрөлөшүнү чүрүжү-биле түшөйлей барып болуур Абыттынны фактылары, санлары болган өске-дөө дындаларын өзүн авторлар бооттары харысылгалыг.

Чыгыр. № 12.

Тыва Республиканын Паралага болган медээ-лер министрствозунун чымыла аарааларын, медээлерин чөстү чоруу камгалаар талазы-биле Тывага хайгарал чө-пине бүрүткөнгөн

Бүрүткөнгөн дугары — Т-00007

Солунда парлаттыган материалдарын авторларынын болууларын өрөлөшүнү чүрүжү-биле түшөйлей барып болуур Абыттынны фактылары, санлары болган өске-дөө дындаларын өзүн авторлар бооттары харысылгалыг.

Чыгыр. № 12.